

A hazai vármegyék és városok czimerei.

(Vége.)

A hatósági színeket illetőleg városi s vármegyei czimereink közül még többet bemutathatnánk, melyekből még inkább igazolni lehetne, hogy a hatósági színek eredetöket a czimermező, ábrák s küljárulékok színeitől nyerik.

A hatóságok t. i. megyék és városok hivatalos színeiket nem csupán zászlóikon, hanem pecséteik lepecsételésénél, azok zsinorjain, a megyei vagy városi hajduk s huszárok öltőnyein, különösen ezek öltőnyeinek zsinorjain, tarsolyain s egyéb főleg ünnepélyes alkalmakkor díszítésül is használták s használják.

E színekről különben eddigelé szakmunkákban említés nem tétetik s ha olykor városaink s megyéink czimerei szakművekben fejtegettetnek is, soha a megye vagy város színet nem tárgyalják, éppen azért még e színek kérdése a czimerészlet terén bővebben felvilágosítandó részletekhez tartozik.

Nézetünk szerint e színek a czimerekkel együtt tárgyalhatók, de tárgyalandók is, mert a színek közvetlenül a czimerek mezői, ábrái s küljárulécai színeitől veszik eredetöket s így a czimerekkel, ezek által pedig a hatósági czimerészettel szoros összefüggésben vannak. Ezért valahányszor bármelyik megyei vagy városi czimerről, azt szakszerűleg ismertetve megemlékezünk, mindig szólanunk kellene azon hatóság által használt hivatalos színekről is, kiterjeszkedve azon vonatkozásra, melyet ezen hivatalos színek és a czimeren előjövő színek közt észlelünk.

*

Értekezésünk befejezésénél szükségesnek tartjuk felemlíteni azon forrásokat, melyek a czimerek tanulmányozásánál vezérfonalul s alapul szolgáltak. E tekintetben számtalan akadályokkal kellett megküzdenünk, mert a kutfők igen gyér számmal vannak s a mik vannak is, egy nagy részök nem megbízható, különösen a czimerrajzokat tekintve, ezért azt lehet mondani, hogy sok tekintetben inkább mint uttörők küzdöttünk és sok helyt csak bolyongtunk a járatlan utakon, nem egyszer minden kalauz s vezérfonal nélkül.

Az elszórva levő kutforrások részletes felemlítése itt felesleges, mert a mű folyamán rendesen idéztük a forrást, melyre támaszkodtunk. A czimerrajzokat tekintve azonban, mégis czélszerűnek véljük az általunk használt kutföket, habár csak névleg jelezni is a felmerült talánk általun elkövetett tévedések igazolása szempontjából.

Értekezésünknel használtuk a következő gyűjteményesen közzé tett czimer rajzokat: 1) *Cerographia Hungariae seu notitia de insignibus et Sigillis Regni Mariano Apostolici* mű rajzait, melyben 35 vármegye s 30 város czimere közöltetik; 2) „Magyar Atlasz című Görög által megkezdett s Márton József által folytatott s befejezett térkép gyűjteményben közölt vármegyei czimer rajzokat, hol minden megye térképén annak czimere is látható; 3) Lencső Mihály János által 1839-ben kiadott „Magyar törvényhatósági czimer lap” rajzait, melyen 58 vármegye s szabad kerület czimere közöltetik; valamint ugyanezek nevezett által „A szabad királyi és Bánya városok eredeti czimerei” czim alatt közölt czimerlap rajzait, melyen 52 város czimere jön elő; — 4) végre értekezésünk befejezésekor vettük kezünkhöz Altenburger Gusztáv, Rumbold Bernát és Tagányi Károly által kiadott és szerkesztett: „Magyarország czimertára” című igen becses mű I-ső füzetét s a mennyire lehetett művünkhöz adatait fel is használtuk, miután számtalan oly becses dolgok közöltetnek ebben, melyekkel értekezésünket kiegészíthettük; a belső czimerábrákat tekintve. A czimerpaizsok kül alakját s a küljárulékokat illetőleg azonban bár több eltérésre akadunk a *Cerographia* s Lencső-féle rajzok összehasonlítása után, mindazonáltal e tekintetben ezen külömben rendkívül becses mű rajzait egész valójukban hiteleseknek nem tarthatjuk, mert maguk a szerzők beismerik, hogy ott, hol a kor gyarlósága vagy csak éppen a festő vagy a vésnök ügyetlensége miatt hibásan lett ábrázolva a czimer, akkor azt, a hol lehetett szigoruan a czimertani szabályoknak megfelelőleg állították elő. Ezen eljárás magában véve igen helyes, minthogy azonban mi a paizs alakra s az összes küljárulékokra értekezésünkben sulyt fektetünk, holott ők ezekre különös figyelmet — saját beismerésök szerint — nem fordítanak, azért azok eredeti alakját kellett figyelembe vennünk, habár azok szabály ellenesek is, annál inkább, mert értekezésünk alapjául a történelmi multat s a czimerek történelmi fejlődését vettük. Külömben a kiadók s szerkesztők által megindított eme vállalat valóban hiányt pótol s örülnünk kell, hogy végre szakirodalmunk ily igen becses művel gyarapodik.

Ezen imént elősorolt műveken kívül használtuk a Somogyi Ede által szerkesztett s közelébb megjelent „Magyar Lexicon”-hoz mellékelte nem külömben az „Ország-Világ” című lapban közzé tett czimer rajzokat s leírásokat. Az említett művek mellett egyéb más művekben elszórvá megjelent czimerrajzokra is figyeltünk s a mennyire lehetett a több helyen közölt czimerek rajzait mindenkor összehasonlítva vettük vizs-

gálat s tanulmányozás alá, mi annál inkább szükséges volt mert gyakran a több helyen közlött ugyanazonos czimer alakjai nagyon elütőleg jelentek meg, pl. Szabolcs megye négyelt czimerpaizsa jobboldali alsó mezőjén a Cerographia rajzán egy térdeplő s bekötött szemű Amor alak látható kezeit összekulcsolva s hátán az ijtartó. A Görög féle Atlasz ugy Lencsó féle czimer lapon pedig fa törzs jön elő, három csonka ággal. Libetbánya czimerén a Cerographiában egy térdeplő püspök jön elő, a Lencsó féle táblán pedig egy álló szent alak jelenik meg s nem is püspök süveggel, de szent fényel.

Ennyi nehézséggel s bajjal kellett megküzdenuünk értekezésünk összeállításánál s így nem lehet csodálni, ha nagy figyelem mellett is tévedések csusztaak be annak szövegébe, melyeket kijavítani s helyrehozni későbbi kutatások feladata leend, ha majd a cimerek eredeti alakjokban, helyes rajzokkal s alapos leirással tétetnek közzé.

A hajdan hatalmas és tekintélyes szerepet vivő vármegyék s városok jelképeinek a cimereknek, mind történelmi, mind czimerészeti szempontból való vizsgálódását befejezve, azon óhajunk kijelentésével bocsátjuk szerény műünket a közönség elé, hogy ezt, mint a nehézségekkel megküzdött munkásság eredményét tekintsék, melynek összeállításánál a jóakarát s a buzgalom nem hiányzott, azonban a felmerült számtalan akadályok a siker kivívását nem egyszer csak jámbor óhajjá tevék. De a feltornyosult nehézségek mellett is lelkesített ama tudat, hogy a hajdan hatalmas városok s vármegyék történelmi multja s belélete felderítéséhez e csekélységgel is járulunk; mely történelmi mult kellő megvilágosítása jelenleg, midőn még megyéink s városaink habár a régi hatalomnak csak csekély foszlányaival bár, de birnak: annál inkább szükséges, mert a változó viszonyok forgandósága az ujabb kor más s elütő irányu eszméi hatalmas s ellenkező áramlatu befolyása alatt nem tudni, hogy még e foszlányok is a legközelebb jövőben szét robbantva nem e hullanak szerte! Ezért a régi nagyságnak s a régi hatalomnak ezen korunkig megmaradt jelvényeit buzgalommal ápoljuk és tanulmányozzuk, mielőtt még az idők és viszonyok hatalmas végképpen megdöntené az alkotmány hajdani bástyájának a megyéknek, ugy a cultura terjesztőjének a városoknak — ugy mint azok a multban voltak — létjogát s átadná őket a multnak, a történelemnek, mint átadott sok mást, mely még létezési joggal birt volna.

Drága emlékek ezek, melyekhez annyi létérti harc, annyi szenvedés; — a jog terén s a harc mezején annyi küzdelem története van csatolva; de melyek mégis nem csüggedésre, hanem az ősök példáján buzdulva hasonló tette hevítenek. A magyar történet százados küzdelmeiből emelkednek ki e czimerek dicsőségesen és büszkén, mint a vármegyék s városok jelvényei, hirdetve hogy a jog s igazságért a békés zöld asztal mellett ép úgy, mint a harczmezőn eleget tettek kötelezettségöknek, hirdetve azt, hogy az alkotmányos szabadságnak s a nemzetiségnek és e nemzet összes jogainak a legnagyobb viharok közt is rendíthetlen hívei, pártfogói és védői voltak az általuk jelképezett vármegyék és városok.

Hattuyffy Dezső.

Az erdélyi Muzem részére 1880. év october, november, december és 1881. január hóban beküldött adományok jegyzéke.

I. Könyvek: A bécsi cs. tud. Akadémiától, nyomtatványából 28 köt. — A bajor kir. tud. Akadémiától, Sitzungsberichte der philos. hist. Classe. 1880. 2. 3. Heft. München. 1880. és 6 darab akadémiái értekezés. — A szebeni Verein für siebenb. Landeskundétól, Rechnungen aus dem Archiv der Stadt Hermanstadt und der sächsischen Nation. I. Bd. Hermannstadt 1880. — A magyarországi Kárpát-egylettől, Bibliotheca Carpatica. Összeállította Payer Hugó. Igló. 1880. — A Keresztény Magvető szerkesztőségétől, Keresztény Magvető. 1880. 5-dik füzet. Kolozsvár 1880. — Bunyitai Vinczétől, az egyedi apátság története. N.-Várad 1880. — Dr. Réthy Lászlótól, Anonymus az erdélyi oláhokról Budapest 1880. Bükk Gézától, Gyöngyösi István, Murányi Venus. H. és év n. — Mathezer Mártontól, Elbeszélések, Losonc. 1880. — Gámán J. örököseinek nyomdájától 35 darab nyomtatvány — Stein János nyomdájától 4 darab. — Filtsch S. szebeni nyomdájától 1 drb. — Michaelis Ferencz szebeni nyomdájától 1 db. — A gy.-fejérvári püsp. lyceum nyomdájától 1 drb. — Az aradi g. n. e. püspöki nyomdától 1 drb. — Zeidner brassai kiadótól 2 füzet. — Dr. Hőgyes Endrétől, Közlemények a kolozsvári egyetem általános kór- és gyógyszer-tani intézetéből. Kolozsvár 1880. — A m.-vásárhelyi, nagy-enyedi és zilahi ref. főiskoláktól, Értesítő 1879/80 évre. — A képviselőház kiadó hivatalától, a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszternek a közoktatás állapotáról szóló 9-ik jelentése. Budapest. 1880. — A kolozsvári keresk. és iparkamarától, Jelentés a kerület gazdasági, kereskedelmi,

ipari és forgalmi viszonyairól 1879-ben, Kolozsvár 1880. — Az erd. evangelikusok egyházi főtanácsától, Statistisches Jahrbuch der ev. Landeskirche in Siebenbürgen. 5-er Jahrg. Hermannstadt. 1880. — A Verein für siebenb. Landeskundétól, Archiv des Vereins. Neue Folge XVI. Bd. 1 Heft és Jahresbericht für das J. 1879/80. Hermannstadt. 1880. — Az erd. gazdasági egyesülettől, Fekete Lajos, Beszélgetés az új erdőtervényről. Kolozsvár 1880. — Bántó Sámueltől 11 kötet könyv (Humboldt, Kosmos 1–4 Bd. Stuttg. u. Tübingen. 1845–1848. — Briefe über Humboldt's Kosmos. Bearb. von Beruharu Cotta. 1–3 Bd. Leipzig 1855. — Pouillet, Lehrbuch der Physik. 1. 2. Bd. Braunschweig. 1852. — Hegel, Encyclopaedie der philos. Wissenschaften. Berlin 1845. — Weigelt, Geschichte der neueren Philosophie. Hamburg. 1855.) — Filep Elektől, Estreicher. Pohnische Bibliographie des XV. u. XVI. Jahrhunderts. Krakau. 1875. — Versényi Györgytől, Beszédei. Losoncz. 1880. — Káplány Gézától, Tövisék és virágok. Lugos. 1880. — Löw, Gerula és társa brassai nyomdájától 3 darab. — Schmiedeecke A. szebeni kiadótól 3. — Filtsch szebeni nyomdájától 1 drb. — A m.-vásárhelyi ref. főtanoda nyomdájától 1 drb. — Az aradi g. n. egy. egyházmegye nyomdájától 1 drb. — Zeidner brassai kiadótól 1 drb. — Haupt M. besztercezi kiadótól 1 nyomtatvány. — A magyar tud. akadémiától nyomtatványaiból 11 köt. és 24 füzet. — A bécsi cs. tud. akadémiától, nyomtatványaiból 5 köt. és 13 füzet. — A londoni Royal Society-től nyomtatványaiból 2 köt. és 10 füzet. — A kolozsvári bánya-igazgatóságtól 43 köt. — A kolozsvári unitár. egyházi főtanácstól, Értesítő az unitár. vallásköztség iskoláiról 1879/80. évre. Kolozsvár. 1880. — Az udvarhelyi ref. főiskola könyvtárától, Matkó István, Mennyei élő kenyér. Kolozsvár 1691. — Gróf Lázár Miklóstól, Székely ispánok és alispánok. Budapest 1880. — Dr. Lán-czy Gyulától, A faluközösség eredete. Budapest 1880. — A s.-pataki ref. főiskola nyomdájától, Wurga Lajos, A keresztyén egyház történelme I. köt. S.-Patak 1880. — Gyulai István aradi nyomdájától, A román nyelv latinsága. Arad. 1880. — Rost Simon losonczai nyomdájától, Versényi György, Képes könyv. Humorisficus költemények. Losoncz 1880. — Becsek Dániel sz.-udvarhelyi nyomdájától, Az udvarhelyi ref. egyházmegye 1879 és 1880. évi közgyűléseinek jegyzőkönyve. Sz.-Udvarhely. 1880. — Stein János kolozsvári nyomdájától 11 darab nyomtatvány.

II. Régiségek: Gr. Béldi Ferencznétől 2 régi cseréptál. — Gr. Bethlen Károlytól gr. Mikes Kelemen arczképe a II. Rákoczi Ferencz korából (olajfestmény).

Nyom. Stein J. erd. muz.-egyl. könyvtáros az ev. ref. főtan. betűvel.

Jelen számhoz 1 félv melléklet.